

Mesto žensk med kulturno produkcijo in spolno specifičnostjo

V letu 2014 smo praznovali 20-letnico festivala Mesto žensk (v nadaljevanju Mesto žensk) in v letu 2015 praznujemo 20. obletnico ustanovitve društva Mesto žensk – Društvo za promocijo žensk v kulturi. Dvajset let delovanja društva, ki nikoli ni bilo del kulturnega *mainstreama*, je dolgo obdobje. Sicer je v Sloveniji kar nekaj festivalov, ki so svoje začetke generirali v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, torej v času gibanjskega vrenja, in kljubovali pritiskom kapitalizma devetdesetih ter razosebljenega in podivjanega neoliberalizma v zadnjem desetletju in pol. Preživeli so zgolj zaradi velike angažiranosti ustvarjalk in ustvarjalcev in zaradi zvestega občinstva, ki je festivale posvojilo ter jih ohranjalo pri življenju. Noben od teh festivalov ni preživel, ker bi ga kulturna (ali druga) politika prepoznala kot del »nacionalnega interesa«, torej kot del, ki pripomore h »kulturni samobitnosti naroda«, »krepi njegovo identiteto« in samozavest ter omogoča »družbeno kohezivnost«. Škoda je, da se to pozna na današnjem stanju duha, ki bi bil zagotovo bolj odprt, ustvarjalen, vključujoč in sprejemljiv za novosti in drugačnosti in zato bogatejši (seveda v nematerialnem pogledu). Država bi najbrž od tega imela več, kot ima zdaj od »gospodarske rasti« in »polne zaposlenosti«, v čemer vidi edino zveličavno odrešitev. O tem in o umeščenosti festivala v družbeno okolje govorijo prispevki avtoric, ki smo jih povabili k sodelovanju, in intervjuji, ki smo jih opravili s programskimi voditeljicami in voditeljem festivala in jih objavljamo v tej številki.

Posebnost Mesta žensk je mesto žensk, ki ga zavzemajo na različnih ravneh delovanja društva in festivala. Festival je nastal z namenom, da bi ženskam omogočal prostor za javni prikaz svojega ustvarjanja in delovanja, ker je bilo teh priložnosti v prevladujoči kulturni produkciji zelo malo. Vendar je hkrati označevalec 'festival ženske umetnosti' mnoge odvrnil od sodelovanja, saj so ženske razumele udeležbo po eni strani kot getoizacijo delovanja, ki predpostavlja marginalizacijo festivala, in po drugi strani niso želele javno povezati svojega ustvarjanja s feminizmom, čeprav se je ta nakazoval le na implicitni ravni. Feminizem je sicer osrednja tema tematskega bloka, s čimer se odzivamo na številne kritike, pomisleke, včasih tudi očitke festivalu, ki so šli v obe smeri, da je feminizma premalo, in da ga je preveč. Zagovornice in zagovorniki

¹ Domačijsko terminologijo uporabljamo le zato, ker govorimo o nacionalni kulturni politiki.

prepričanja, da je feminizma premalo, očitajo festivalu, da vključuje tudi moške ustvarjalce, da je bil eden od kuratoric moški, da se Mesto žensk izogiba umestitvi feminizma kot eksplicitnega koncepta v svoj program in v festivalsko dogajanje, in še kakšen očitek bi lahko našli. Tisti in tiste, ki menijo, da je feminizma preveč, to utemeljujejo s pomisleki o že omenjeni getoizaciji, omejenosti na ozek krog obiskovalk in obiskovalcev, menijo, da je dosežena že dovolj velika stopnja enakopravnosti (namenoma ne uporabljam načela enakosti v tem kontekstu), da spolna specifičnost ni več utemeljena, ker so osebne izkušnje nekaterih ustvarjalk takšne, da niso nikoli doživele spolne diskriminacije. Pomemben je še en argument, in sicer, da ustvarjalke ne želijo svojih dosežkov pripisati samo svojemu spolu, zaradi svojega spola torej nočejo biti pozitivno diskriminirane. Vedeti želijo, da so nekaj dosegle s svojim trudom in s svojimi sposobnostmi, torej zato, ker je njihovo poklicno delo kakovostno. V teh argumentih prepoznamo torej tiste, ki menijo, da spolnih neenakosti ni, in druge, ki menijo, da so, a so hkrati prepričani, da je vsaka intervencija ali regulacija teh neenakosti že neutemeljeno dajanje prednosti ženskam.

Po svoje se strinjam, da je lahko pozitivna diskriminacija tudi argument za utrjevanje prepričanja, da ženske lahko nekaj dosežejo le v spolno izoliranih situacijah, torej takrat, ko imajo prednost. S tem sem se srečala tudi na predavanju o spolnih neenakostih v naravoslovnih znanostih na univerzi v Jyväskylä na Finskem (državi z zelo visokim deležem žensk na vrednotenih delovnih mestih). Predavateljica je dokazovala, da je spolno razmerje na raziskovalnih delovnih mestih na Finskem 80 : 20, in sicer v korist moških, na pedagoških delovnih mestih pa je razmerje ravno nasprotno. Seveda zato, ker je v raziskovanju veliko več denarja kot pri pedagoškem delu. Na nekatere predloge, ki so vključevali posebne spodbude, da bi zagotovili lažji prehod žensk v raziskovanje, je profesor fizike postavil vprašanje, kako bodo ženske lahko živele s tem, da so nekaj dosegle samo zaradi svojega spola in ne zaradi svojih sposobnosti, in kako bodo živele s tem, da bodo izrinile dobre moške kolege, ki zaradi teh ukrepov ne bodo več pripuščeni h koritu. Posebni ukrepi za vključevanje manjšin lahko doživijo takšne odzive, vendar brez njih napredek ni mogoč. Čakati na to, da bodo ženske same s svojim trudom dosegle enakost, je utopično, saj jim to enakost preprečujejo spolno specifične ideologije. Če bi bila enakost odvisna le od sposobnosti, bi jo že zdavnaj dosegli. Poleg tega se v tovrstnih službah posebni ukrepi nanašajo na ljudi s podobnimi kvalifikacijami – med enako dobrim kandidatom in kandidatko je obvezno zaposliti njo.

Mesto žensk je lahko tudi dokaz za to, da posebne spodbude slej ko prej normalizirajo situacije. Dileme glede spolne specifičnosti festivala so bile namreč značilne za prvo desetletje festivala, ko so bili mediji vsako leto polni žaljivih, degradirajočih in sovražnih zapisov o festivalu. Zgrazali so se tako rekoč nad vsem. Na primer nad slikarsko razstavo, kjer so bile upodobljene debele ženske, češ, kaj nam je pa to treba gledati. Cankarjevemu domu so očitali, da bo menstrualna kri kontaminirala dvorane, kdo bo pa potem še hotel tja. Sledijo nekoliko bolj blagi, vendar nič manj sovražni zapisi o festivalu, ki jih analitično obdelajo tudi avtorice prispevkov v tem tematskem bloku. Tudi občinstvo je bilo omejeno, veliko več je bilo žensk, moški obiskovalci so bili redkejši. V zadnjih letih so takšni odzivi le še zelo redka izjema. Veliko več je rednega poročanja o festivalskem dogajanju, večkrat so mu bile posvečene kulturne oddaje na radiu in televiziji ali zapisi v tiskanih in elektronskih medijih. Občinstvo je raznospolno (ali bolje pluralnospolno), raznoliko, medgeneracijsko in pri moških skorajda ni več zadrege, da bi jih prepoznali kot feministe, če jih bo kdo videl na festivalu. To sicer lahko nekatere obiskovalke tudi moti, saj menijo, da nimajo več varnega prostora, očiščenega heteronormativnosti.

To prepričanje je vodilo v ustanavljanje novih festivalov, o čemer prav tako piše nekaj avtoric v tematskem bloku. To dokazuje, da je glede spola še vedno dovolj niš, ki jih je treba zapolniti, zato je veliko prostora za novosti in presežke. Nove festivale je treba sprejemati z odprtostjo in pričakovanji, ker zagotovo ponudijo nekaj, kar so prejšnji spregledali ali niso mogli, hoteli umestiti. Da pri nastajanju novih festivalov ne gre za konkurenčnost, tekmovalnost ali razdirajočo kritiko, dokazujeta dobro sodelovanje in projektna povezanost med festivali, katerih del je tudi

Mesto žensk. Usmeritev festivala je namreč vedno bila v odpiranju in sodelovanju, morda je k temu pripomogla tudi šibkejša finančna podpora, ki sicer nikoli ni bila velika. V tem ima festival enako usodo kot številni manjši kulturni prostori, ki so izhod iz slabega finančnega položaja videli v tesnejšem povezovanju. Tako se dogodki ne odvijajo več le v osrednjih kulturnih centrih, temveč so razpršeni po različnih delih širšega mestnega jedra Ljubljane. Predstave so na trgih, cestah in mostovih, v galerijah, muzejih, gledališčih in drugod, kjer so pripravljene kolegijsko sodelovati.

Poseben tematski blok ob 20-letnici ustanovitve društva smo zasnovali kot kritičen pogled na njegovo delovanje. Želeli smo zgodovinsko umestiti Mesto žensk, odstreti ozadja festivala, ki se nanašajo na kontekst in koncept, pregledati, ovrednotiti in analizirati odzive, program in delovanje. Posebej nas je zanimalo, kakšni so bili politični kontekst in družbene razmere, v katerih je nastal festival. Kakšne so bile glavne značilnosti 90. let, kakšna so bila razmerja med državo in »civilno družbo« in kako bi lahko v to umestili nastanek festivala Mesto žensk? Kakšen je bil odnos do feminizma v devetdesetih? Kakšna je zgodovina ustanavljanja ženskih festivalov na Slovenskem – zakaj nastaja potreba po različnih festivalih, ali je to povezano s političnostjo, kaj je radikalna umetniška produkcija žensk in kakšno vlogo ima pri teh festivalih *queer* teorija in kakšno feministična? Kakšni so bili medijski odzivi na festival in kako se je to spreminjalo skozi leta delovanja? Zanimalo nas je, kakšna je aktivistična kulturna produkcija – kako je mogoče uporabiti ali umestiti umetnost kot protest in nasprotno, protest skozi umetnost? Kako je Mesto žensk umeščeno v širši okvir festivalskega dogajanja v svetu? Kakšen je bil in je vpliv Mesta žensk v družbi, kakšen je njegov položaj danes, ali odslikava, reflektira položaj žensk na splošno in specifično tistih, ki delajo v umetnosti? Kakšna je vloga feminizma pri festivalu? Kateri oz. kakšni so ženski prostori in dejavnosti v njih, kako je festivalu (ne) uspelo vključiti ženske iz obrobnih delov sveta, kako je vključeval obrobne tematike, kako je odgovarjal na dogajanje na Vzhodu? Zanimalo nas je tudi, kako odzivne so sploh kulturne politike na vsa ta raznolika izhodišča.

K pisanju prispevkov smo povabili avtorice, ki so na različne načine povezane z Mestom žensk, vendar niso vključene v vodenje, upravljanje ali kako drugače tesneje povezane s festivalom. Temo smo vsaki avtorici vnaprej nekoliko pripisali, vendar smo ji prepustili avtonomijo pri odločanju, ali bo napotke upoštevala ali ne. Zato se prispevki nekoliko prekrivajo, vendar so kljub obravnavi istih dogodkov pogledi različni, ker se branja teh dogodkov avtorice lotevajo z različnih teoretskih pozicij in referenčnih okvirov.